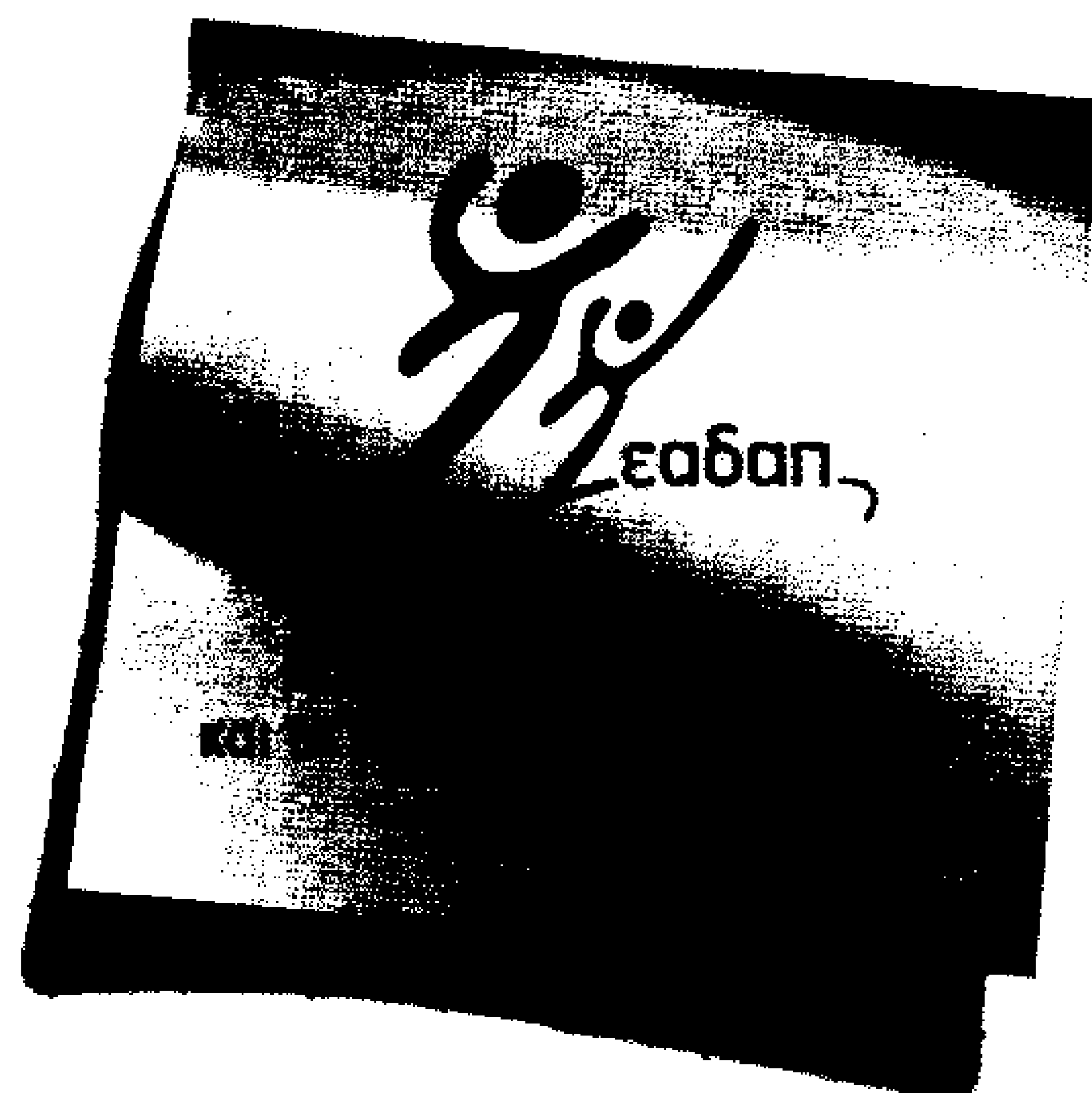

ΣΕΙΡΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ας ακούσουμε
τα μικρά παιδιά

Η προσέγγιση
του «Μωσαϊκού»

Φωτογραφικές μηχανές
σε δράση:
Η Μέριλ, φωτογραφημένη
από την Κλερ (τεσσάρων
ετών)

372.21
CLA

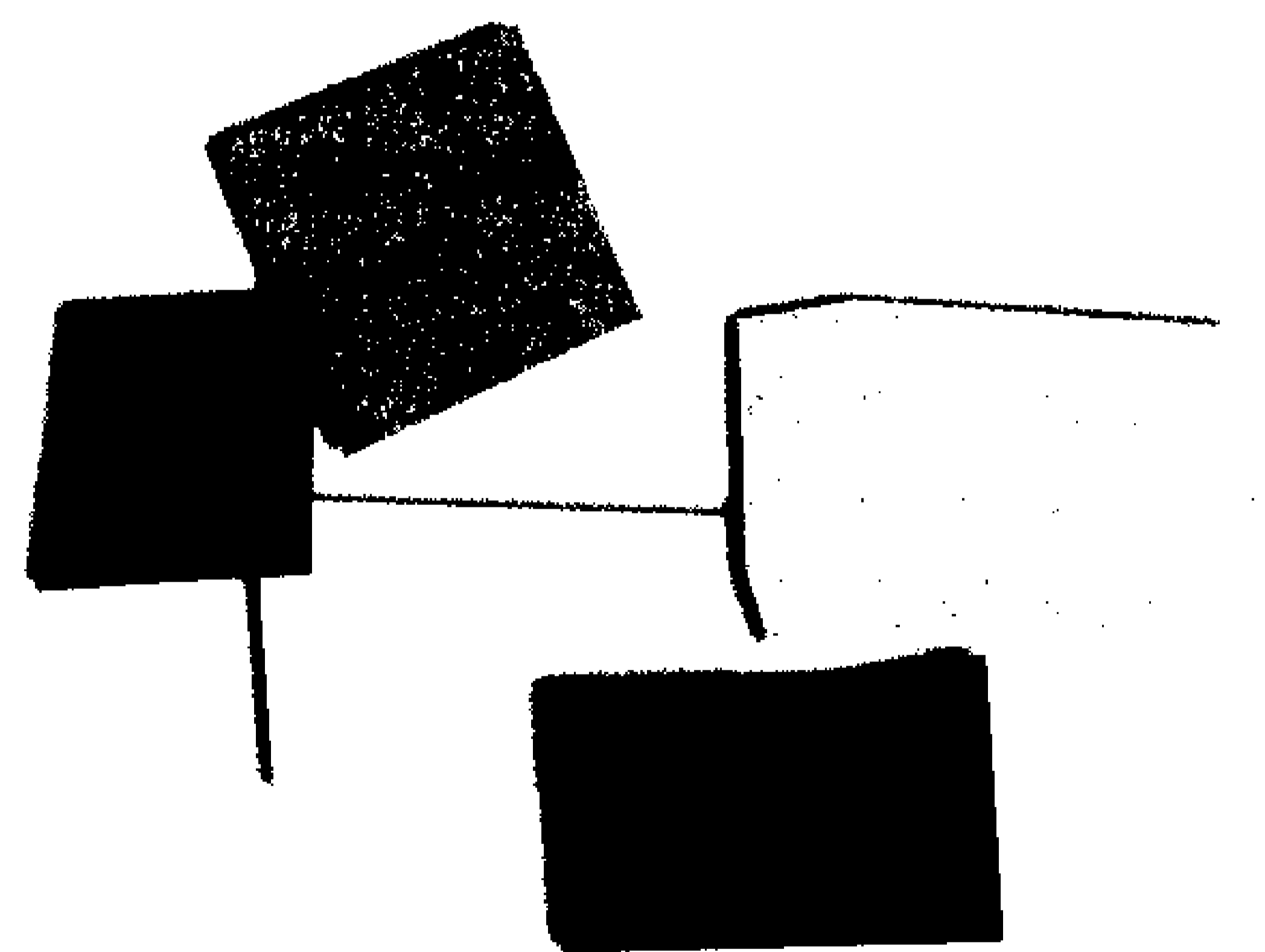
ΕΥΔΟΞΟΣ 2013

ΣΕΙΡΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Αρ. ΕΙΣ. 80723

Alison Clark και Peter Moss

Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού»

ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η Εταιρία για την Ανάπτυξη και τη Δημιουργική Απασχόληση των Παιδιών είναι μη κυβερνητική, μη κερδοσκοπική οργάνωση, η οποία έχει ως κύριο σκοπό να μελετά, να προωθεί και να διαδίδει εκπαιδευτικές καινοτομίες για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων ΟΛΩΝ των παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Ιδρύθηκε το 1992 από ομάδα ειδικών επιστημόνων και από τότε μέχρι σήμερα:

- συμμετέχει σε ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα,
- διεξάγει επιστημονικές έρευνες,
- πραγματοποιεί επιμορφωτικά προγράμματα,
- εξειδικεύεται στη συνεχή ενδοσχολική επιμόρφωση,
- οργανώνει καινοτόμες εκπαιδευτικές δραστηριότητες για μικρά παιδιά,
- ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ γονέων, εκπαιδευτικών και φορέων,
- δραστηριοποιείται σε προγράμματα που προάγουν το σεβασμό στη διαφορετικότητα,
- δημιουργεί εκπαιδευτικό υλικό (έντυπο και οπτικοακουστικό),
- οργανώνει ημερίδες, συνέδρια, φεστιβάλ και εκπαιδευτικά ταξίδια και
- δημιουργεί εκπαιδευτικά δίκτυα.

Επιμέλεια: Νατάσα Παπαπροκοπίου, Βασιλική Ρήγα

Μετάφραση: Μαρία Αρβανιτοπούλου

Διορθώσεις: Λένα Αναγνωστοπούλου

Σχεδιασμός: Πόπη Αλεξίου

© 2010 «ΕΑΔΑΠ» για την ελληνική γλώσσα

ΣΕΙΡΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

© 2001 "National Children's Bureau and Joseph Rowntree Foundation"

Τίτλος πρωτοτύπου: Alison Clark and Peter Moss, *Listening to Young*

Children: The Mosaic Approach

ΕΚΔΟΣΗ

Εταιρία για την Ανάπτυξη
και τη Δημιουργική Απασχόληση των Παιδιών
Διογένους Λαερτίου 13, 10446 Αθήνα
Τηλ.: +30 2108224487, Fax: +30 2108847232
E-mail: info@eadap.gr, http://www.eadap.gr

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Bernard van Leer Foundation

ISBN 978-960-88178-3-8

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ	5
Ευχαριστίες	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: Το πλαίσιο της ακρόασης	17
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού»	25
Πρώτο στάδιο: Τα παιδιά και οι ενήλικες συγκεντρώνουν δεδομένα	26
Τα κομμάτια του «Μωσαϊκού»	26
Παρατήρηση	26
Συζήτηση με τα παιδιά	30
Φωτογραφικές μηχανές	35
Ξεναγήσεις	40
Χαρτογράφηση	42
Παιχνίδι ρόλων	45
Οι απόψεις των γονέων	46
Οι απόψεις των παιδαγωγών	48
Οι απόψεις της ερευνήτριας	50
Δεύτερο στάδιο: Η σύνθεση των πληροφοριών τροφοδοτεί το διάλογο, το στοχασμό και την ερμηνεία	51
Συναρμολογώντας το «Μωσαϊκό»	51
Παιδιά σε προγλωσσικό στάδιο	52
1 ^η μελέτη περίπτωσης: Τόνι (22 μηνών)	
Παιδιά που μιλούν	56
2 ^η μελέτη περίπτωσης: Γκάρι (τριών ετών)	
3 ^η μελέτη περίπτωσης: Γκάμπι (τριών ετών)	
Από το στοχασμό στην εφαρμογή	63
Αναγνωρίζοντας το απροσδόκητο	64
Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού» σε παιδιά-πρόσφυγες	66
Περίληψη	70
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ: Οι προκλήσεις της ακρόασης	73
Οι δυνατότητες της ακρόασης	74
Οι παγίδες της ακρόασης	77
Οι συνθήκες της ακρόασης	80
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ακούγοντας σε διαφορετικά περιβάλλοντα	87
Βιβλιογραφία	90
Ευρετήριο	92

Εισαγωγή για την ελληνική έκδοση

Στην Ελλάδα η προσχολική αγωγή χαρακτηρίζεται από θεσμικές και διδακτικές προσεγγίσεις που προωθούν τον παιδοκεντρισμό ως βασικό παράγοντα στο σχεδιασμό παιδαγωγικών προγραμμάτων. Καλές πρακτικές, καινοτόμες δράσεις και μέθοδοι δίνουν οδηγίες στους παιδαγωγούς, κυρίως, για το τι θα «διδάξουν» και πώς θα ανταποκριθούν τους στόχους που –θεωρητικά– ενισχύουν την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Παρόλη την προσπάθεια που γίνεται στη βασική κατάρτιση των παιδαγωγών και στα μετεκπαιδευτικά σεμινάρια φαίνεται, από τη μία μεριά, ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να εφαρμόζονται προγράμματα που να ανταποκρίνονται σε αυτά που θέλουν *τα ίδια* τα παιδιά, δηλαδή να λαμβάνουν υπόψη τους την πολυμορφία και την ιδιαιτερότητα που εμφανίζουν τα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας παιδιών σε έναν παιδικό σταθμό ή νηπιαγωγείο.

Από την άλλη, οι παιδαγωγοί εμμένουν σε ασφαλή μοντέλα τα οποία υποστηρίζουν ότι μεταδίδουν γνώσεις που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών, τουλάχιστον έτσι όπως αυτές ορίζονται θεωρητικά. Κατά συνέπεια, στην προσπάθειά τους να σχεδιάσουν εκπαιδευτικά προγράμματα, με πολύ σαφείς προκαθορισμένους στόχους, δεν λαμβάνουν υπόψη τους βασικούς βιορυθμούς, τις ιδιαιτερότητες των παιδιών και των οικογενειών τους. Το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι η διατήρηση μέχρι σήμερα ενός δασκαλοκεντρικού μοντέλου στον τρόπο προσέγγισης της γνώσης που παίρνει διάφορες μορφές, ακόμα και όταν οι παιδαγωγοί προσπαθούν να εφαρμόζουν σύγχρονες διδακτικές μεθόδους.

Η μακρόχρονη εμπειρία μας ως καθηγήτριες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και ως επιμορφώτριες εκπαιδευτικών της ΕΑΔΑΠ, μας έδωσε τη δυνατότητα να αναγνωρίζουμε και να επαληθεύουμε συνεχώς τις συνθήκες που μπορούν να εξασφαλίζουν το πέρασμα από το δασκαλοκεντρισμό στη σύγχρονη παιδοκεντρική πρακτική. Για την αλλαγή της παιδαγωγικής στάσης απαιτούνται μακρόχρονες παρεμβάσεις, θεσμικές πλαισιώσεις και καταρτίσεις που εστιάζουν κυρίως στην υιοθέτηση μιας ερευνητικής στάσης από την πλευρά των παιδαγωγών.

Αυτός είναι και ένας βασικός στόχος που προσανατόλισε την ερευνητική μας πορεία. Επιλέξαμε την έρευνα δράσης για να διερευνήσουμε ερωτήματα τα οποία αφορούν στις συνθήκες που επιτρέπουν στους Έλληνες εκπαιδευτικούς να ανατρέπουν δασκαλοκεντρικές συμπεριφορές και να δίνουν μεγαλύτερη σημασία στα παιδιά και στο τι θέλουν από τη ζωή τους στις δομές προσχολικής ηλικίας.

Η συνεργασία της ΕΑΔΑΠ με φορείς, που εποπτεύουν δομές προσχολικής αγωγής σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, συνέβαλε ώστε να μελετηθούν εις βάθος οι τυπικές και άτυπες μορφές επιμόρφωσης στις χώρες αυτές, τόσο σε επίπεδο διευθυντικών στελεχών όσο και σε επίπεδο εκπαιδευτικών. Στην πορεία, σχεδιάζοντας τις επιμορφώσεις μας, ενσωματώσαμε στοιχεία που αναδείχθηκαν ως τα πλέον σημαντικά και δυνατά να υλοποιηθούν στις ελληνικές δομές προσχολικής ηλικίας.

Οι μακρόχρονες έρευνες δράσης που υλοποιήσαμε σε διαφορετικά ελληνικά θεσμικά πλαίσια (βρεφονηπιακούς σταθμούς, νηπιαγωγεία, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, δίκτυα) και σε στελέχη της εκπαίδευσης (διευθυντές, υπεύθυνοι, σχολικοί σύμβουλοι) μας βεβαιώνουν ότι υπάρχουν δυνατότητες οι εκπαιδευτικοί και τα διευθυντικά στελέχη να απαλλαγούν από ένα δασκαλοκεντρικό πλαίσιο και να προτείνουν στα παιδιά δράσεις που λαμβάνουν υπόψη τους ατομικούς ρυθμούς και τις επιλογές τους. Μέσα από σύγχρονες μεθόδους και τεχνικές –όπως τα σχέδια παιδαγωγικής δράσης– τροποποιείται σταδιακά η στάση των ενηλίκων προς τα παιδιά ώστε να τους παρέχουν καινούργιες ευκαιρίες για ενεργό εμπλοκή στα παιδαγωγικά προγράμματα. Η ΕΑΔΑΠ, με τη μεθοδολογία ενδοσχολικής επιμόρφωσης Synergy, συστηματοποίησε τεχνικές που προωθούν την ενεργοποίηση των εκπαιδευτικών και τη συνεργατική μάθηση προς όφελος των παιδιών και των οικογενειών τους.

Ωστόσο οι καινοτομίες και οι καλές πρακτικές που γεννιούνται και εφαρμόζονται κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης δεν μπορούν να θεωρηθούν παρά μόνον η αφετηρία για μια ενεργητική ακρόαση των παιδιών. Η ακρόαση, όπως την αντιλαμβανόμαστε, ξεφεύγει από το στενό πλαίσιο της ακοής, διευρύνεται και εμπεριέχει τη συζήτηση, την παρατήρηση, τη συμμετοχή και την από κοινού δράση. Πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία αντιλαμβανόμαστε, συναισθανόμαστε, ερμηνεύουμε, αντιδρούμε, συνοικοδομούμε. Εμπεριέχει τύπους και κανόνες, αλλά πρακτικά δεν μπορεί να οριστεί η αρχή και το τέλος της. Συνεισφέρει στην οικοδόμηση μιας ουσιαστικής σχέσης εκπαιδευτικού και παιδιού: οι ενήλικες μαθαίνουν από τα παιδιά, ενώ τα παιδιά, των οποίων η γνώμη ακούγεται, αναπτύσσουν αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση.

Είμαστε πεπεισμένες ότι η προσπάθεια να ξεφύγουμε από την κουλτούρα της «σιωπής του μαθητή» και το «γέμισμα των άδειων δοχείων» απαιτεί όχι μόνον μια σαφή πολιτικο-ιδεολογική θεσμική υποστήριξη των εκπαιδευτικών αλλά και μία ενδοσκόπηση. Μια προσωπική δηλαδή ερευνητική στάση που θα επιβεβαιώνει συνεχώς ότι τα παιδιά ακούγονται και λαμβάνονται υπόψη στη διαχείριση των γνώσεων που έχουν επιλέξει να τους προτείνουν οι εκπαιδευτικοί.

Η ΕΑΔΑΠ, στα είκοσι χρόνια εμπλοκής της σε δίκτυα συνεργασιών που προωθηθήκαν από το κοινωφελές ίδρυμα Bernard van Leer, γνώρισε τις μελέτες των Alison Clark και Peter Moss και την προσέγγιση του «Μωσαϊκού». Αναγνωρίζοντας την αξία αυτής της προσέγγισης ενσωμάτωσε στοιχεία της στα δικά της προγράμματα. Προχώρησε στο σχεδιασμό του επιμορφωτικού προγράμματος «Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά», το οποίο έχει ως βασικό σκοπό να γνωρίσουν οι επιμορφούμενοι τεχνικές ενεργητικής ακρόασης, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν σε εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η θεματολογία του προγράμματος επικεντρώνεται:

- στις γενικές αρχές αμφίδρομης επικοινωνίας,
- στις ευνοϊκές συνθήκες και τα εμπόδια στην ενεργητική ακρόαση,
- στη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία,
- στο λόγο και την καλλιτεχνική έκφραση,

- στην προσέγγιση του «Μωσαϊκού»,
- στο ρόλο του ενήλικα στην ενεργητική επικοινωνία.

Η απήχηση του προγράμματος δημιούργησε την ανάγκη να εφοδιάσουμε τους εκπαιδευτικούς, αλλά και τους φοιτητές, με βιβλιογραφία στην επιλογή τεχνικών που προωθούν την ενεργητική ακρόαση των μικρών παιδιών. Θεωρήσαμε υποχρέωσή μας να μεταφράσουμε το παρόν βιβλίο που παρουσιάζει μια καινοτόμα προσέγγιση και συστηματοποιεί τη συμμετοχή των μικρών παιδιών, και κυρίως των πολύ μικρών, στην από κοινού διαμόρφωση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού» βασίζεται σε μια πολυμεθοδική διαδικασία. Προτείνει εργαλεία που δίνουν τη δυνατότητα στα μικρά παιδιά να εκφράζουν τις ιδέες και τα αισθήματά τους στους ενήλικες μέσα από οπτικές και λεκτικές μεθόδους, οι οποίες στη συνέχεια αποτελούν την αφετηρία για περισσότερη συζήτηση, ακρόαση και στοχασμό. Κάποιες από αυτές τις μεθόδους χρησιμοποιούνται παραδοσιακά για να πληροφορήσουν τους ενήλικες για τη ζωή των μικρών παιδιών, ενώ άλλες προσφέρουν νέες ευκαιρίες να «ακούσουμε μέσα από όλους τους διαύλους» (Marchant, 1999).

Ευελπιστούμε ότι το βιβλίο θα αποτελέσει αφορμή για τη δημιουργία καινούργιων πρακτικών, προσαρμοσμένων στις ελληνικές προσχολικές δομές, που θα δώσουν ακόμα περισσότερες δυνατότητες στα μικρά παιδιά να μας δηλώσουν πώς ζουν και κυρίως πώς θέλουν να ζουν καθημερινά στους πρώτους εξωοικογενειακούς θεσμούς.

Νατάσα Παπαπροκοπίου, Βασιλική Ρήγα

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα, ένα ευχαριστώ στα παιδιά, τους γονείς και τους επαγγελματίες παιδαγωγούς στο Κέντρο Προσχολικής Ηλικίας Thomas Coram και στο Κέντρο για τις Άστεγες Οικογένειες του Φιλντ Λέιν γιατί μου χάρισαν γενναιόδωρα το χρόνο τους και την οξυδέρκειά τους.

Είμαστε ευγνώμονες στο Ίδρυμα Joseph Rowntree για την οικονομική υποστήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του προγράμματος και στη Susan Taylor, Επικεφαλής Ερευνών του ιδρύματος που είχε την επίβλεψη του προγράμματος, για τις συμβουλές και την ενθάρρυνσή της.

Το πρόγραμμα αυτό ήταν ένα εγχείρημα της Ερευνητικής Μονάδας Thomas Coram και του φιλανθρωπικού σωματείου Coram Family. Αυτή η έρευνα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί δίχως το όραμα και τη συνεργασία της Gillian Pugh, Διευθύνουσας Συμβούλου του σωματείου.

Το Ίδρυμα Joseph Rowntree συγκάλεσε για τη μελέτη αυτή Συμβουλευτική Ομάδα, η οποία προσέφερε πολύτιμες συμβουλές, προτάσεις και υποστήριξη. Μέλη της Συμβουλευτικής ομάδας ήταν οι: Gillian Pugh (Coram Family), Maggie Bishop (Coram Family), Margy Whalley (Κέντρο Πεν Γκριν), Lesley Whitney (Τοπική Εκπαιδευτική Αρχή του Κάμντεν), Tricia Cresswell (Υπηρεσία Υγείας του Νιούκαστλ και του Βόρειου Τάινσαϊντ), Teresa Smith (Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης), Iram Siraj-Blatchford (Ινστιτούτο Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου), Lonica Vanclay (Σύλλογος Οικογενειακής Πρόνοιας) και Keith Morris (Υπουργείο Παιδείας και Απασχόλησης).

Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε τους ακαδημαϊκούς και τους εκπαιδευτικούς που γνώρισε η Alison Clark στο εκπαιδευτικό της ταξίδι στη Δανία και τη Νορβηγία, συμπεριλαμβανομένων των: Jens Qvortrup, Jan Kampmann, Ole Langsted, Jytte Juul Jensen, Jens Esberg, Lisa Hammershoj Jensen, Tone Kronkvist, Ellen Os, Anne Trine Kjørholt, Grethe Ringnes, Sissel Ostberg, Gunver Løkken, Erik Sigsgaard, Søren Smidt, Anne-Lise Holmvik, εργαζομένων στο Συμβούλιο για τα Παιδιά, στην Κοπεγχάγη, και Tove Hauge, ειδικού συμβούλου του Συνηγόρου του Παιδιού, στο Όσλο· επίσης, τους φίλους Bob και Sheila Smith. Ξεχωριστές ευχαριστίες για την υποδοχή που μας επιφύλαξαν οφείλουμε στις προσχολικές δομές των Δήμων του Στιγιόρνταλ στη Νορβηγία και του Όρχους στη Δανία.

Η έρευνα αυτή εμπλουτίστηκε μέσα από το διάλογο με πολλά ακόμα άτομα, μεταξύ των οποίων οι Priscilla Alderson, Nicky Road, Tina Hyder και Margaret Carr.

Πώς μπορούν οι απόψεις και οι εμπειρίες των μικρών παιδιών να τοποθετηθούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των υπηρεσιών αξιολόγησης των προσχολικών δομών; Απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια για να αναθεωρηθούν οι παραδοσιακές μέθοδοι άντλησης πληροφοριών, προκειμένου οι ενήλικες να ακούσουν τα μικρά παιδιά και να ανταποκριθούν σε αυτά. Η παρούσα πρωτοποριακή μελέτη περιγράφει ένα νέο πλαίσιο –την προσέγγιση του «Μωσαϊκού»– για την ακρόαση των απόψεων των μικρών παιδιών αναφορικά με την καθημερινή τους ζωή.

Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού» είναι πολυμεθοδική: οι φωτογραφίες των παιδιών, οι ξεναγήσεις και οι χάρτες προστίθενται στη συζήτηση και την παρατήρηση ώστε να κατανοήσουμε βαθύτερα τις απόψεις των παιδιών για το προσχολικό τους περιβάλλον. Έχει επίσης τη δυνατότητα ως εργαλείο να χρησιμοποιηθεί σε μεγαλύτερα παιδιά, και ιδιαίτερα σε όσα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επικοινωνία ή σε αυτά των οποίων η γλώσσα της χώρας όπου διαμένουν δεν είναι η μητρική.

Η μελέτη θα ενδιαφέρει ιδιαίτερα τα στελέχη κοινωνικής πολιτικής, τους παιδαγωγούς και τους ερευνητές που αναζητούν νέο θεωρητικό υπόβαθρο, καθώς και πρακτικούς και δημιουργικούς τρόπους ακρόασης των μικρών παιδιών.